

ОСВІТА З УРАХУВАННЯМ КОНФЛІКТУ: КОНЦЕПТ ТА ПІДХОДИ

Інформаційні матеріали «Освіта з урахуванням конфлікту: концепт та підходи» підготовлено для ознайомлення органів управління освітою та закладів освіти з концепцією освіти, чутливої до конфлікту, відповідно до Плану заходів щодо реалізації Декларації про безпеку шкіл, затвердженого розпорядженням Кабінету Міністрів України від 4 серпня 2021 р. № 898-р.

Пропонуються для ознайомлення інструменти для вироблення стратегій забезпечення права на освіту в умовах кризи і нестабільності; актуалізуються питання взаємовпливу конфлікту (спричиненого, зокрема, військовою агресією Росії) і освіти, її ролі у подоланні кризи та утвердженні миру.

Інформаційні матеріали будуть корисними для адміністрації закладів освіти, педагогічних працівників/-ць закладів загальної середньої та післядипломної педагогічної освіти й інших учасників/-ць освітнього процесу, – всіх, хто усвідомлює, що система освіти може допомогти захистити дітей та молодь від негативних наслідків військових дій, зменшити вплив збройного конфлікту, зробити освітні установи безпечними, і готові впроваджувати та розвивати чутливі до конфлікту підходи в освіті.

Інформаційні матеріали «Освіта з урахуванням конфлікту: концепт та підходи» підготовлено на основі Мінімальних стандартів INEE: готовність, реагування, відновлення та Настанов щодо їх застосування.

Освітній кластер висловлює щирю подяку за ініціативу розроблення, фаховий супровід та укладання матеріалів: Шараєвському Дмитру (ЮНІСЕФ Україна), Римаренко Маргариті (консультантка, експертка), Семчук Надії (консультантка, експертка), Федоренко Оксані (Український інститут розвитку освіти), Гафич Єлизаветі (дизайнерка).

Освіта – основна рушійна сила особистісного зростання, соціально-економічного розвитку і політичної стабільності

ПРАВО НА ОСВІТУ

неприпустимість дискримінації

рівні можливості

доступ до освіти

Якісна освіта є правом, що закріплено у Загальній декларації прав людини, Конвенції ООН про права дитини та визначено одним з пріоритетних у **Цілях Розвитку Тисячоліття** та Програмі ЮНЕСКО «Освіта для всіх».

ГЛОБАЛЬНІ ЦІЛІ Сталого Розвитку

Водночас, цього права позбавлені понад 260 мільйонів дітей віком від 3 до 18 років по всьому світу. З них – 75 мільйонів стали жертвами гуманітарних катастроф і довготривалої кризи.

У країнах, уражених війнами та конфліктами, право на освіту не реалізується повністю. Майже половина усіх дітей світу, які не відвідують початкову школу, та близько третини з числа дітей і молоді, що не отримують середню освіту, мешкають у країнах, уражених конфліктами.

В Україні, за даними ООН, через агресію Росії потерпають 5,7 мільйонів дітей, з них 3,3 млн потребують підтримки у навчанні, 2,8 млн – заходів із захисту.

За даними Міністерства освіти і науки України станом на 14 листопада 2022 року 167 тис учнів/-ць є внутрішньо переміщеними особами. В аналітичних матеріалах Освітнього кластера за червень 2022 року

зазначається, що 43 тис вчителів/-ок залишили території власних громад, понад 2000 закладів освіти пошкоджено або зруйновано внаслідок війни.

Повномасштабна війна Росії проти України суттєво погіршила доступ до освіти, похитнула рівні можливості та фактично позбавила права на якісну освіту мільйони українських дітей і молодь.

ОСВІТА І КОНФЛІКТ МАЮТЬ СКЛАДНИЙ ХАРАКТЕР ВЗАЄМОВПЛИВУ

Війни та конфлікти впливають на освіту безпосередньо на усіх рівнях (учень – освітнє середовище – система освіти), завдають фізичну шкоду учнівству, вчителю, їхнім сім'ям та спільнотам в цілому, спричиняють переміщення і психологічний стрес. Заклади освіти пошкоджуються і руйнуються, освітня діяльність порушується, що обмежує (або унеможлиблює) доступ до якісної освіти. Вироблення рішень щодо змісту освітніх програм, їхньої якості, фінансування та організація освітньої діяльності мають як безпосередні, так і довготривалі наслідки позитивного чи негативного характеру як в середині суспільства, так і між сторонами конфлікту.

Освіта за певних умов здатна масштабувати невдоволення, посилювати соціальну напруженість, загострювати нерівність і, таким чином, провокувати насильницькі конфлікти.

У Боснії та Герцеговині внаслідок створення такої системи управління (Дейтонська угода, 1995 р.), що відображає високий ступінь децентралізації за етнічними, мовними та релігійними ознаками, зберігається постійна небезпека того, що освіта може зміцнювати соціальні бар'єри з негативними наслідками для миробудування. В результаті етнічного відчуження, переміщення та географічної сегрегації на території функціонують 16 окремих міністерств освіти, що унеможлиблює вирішення проблем, пов'язаних з якістю освіти та модернізацією навчальних програм. Відсутність централізованої системи фінансового забезпечення також посилює помітні географічні диспропорції щодо успішності учнів/-ць, обмежуючи перспективи рівності. Освітнє середовище не є безпечним, а жорстка сегрегація шкіл та учнівства не сприяє формуванню у дітей багатогрупової ідентичності, від чого зрештою залежать мир та безпека.

Водночас, освіта може, навпаки, сприяти соціальній трансформації суспільства – від розрізненості до єднання, зменшувати напруженість.

У 2019 році міжнародні агенції в Грузії підтримали якісне дослідження підручників історії щодо подання грузино-абхазького та грузино-осетинського конфліктів. Дослідження було спрямовано на аналіз домінуючих історичних наративів через призму чутливості до конфлікту. Було виявлено недоліки, які посилювали соціальне розмежування і не дозволяли аналітично та критично осмислити історію взаємовідносин між громадами. У 2020 році Комітет з освіти, науки і культури Грузії долучився до національного освітнього проекту «Історичне перехрестя, нові підходи до викладання та навчання», щоб вивчити конфліктно-чутливі та трансформаційні підходи до грузино-абхазького і грузино-осетинського конфліктів та їх інтеграцію у процес Нової історичної освіти.

ПРОВОКУВАТИ
І ПОСИЛЮВАТИ
насильницький конфлікт

ДВІ СТОРОНИ ОСВІТИ

ЗМЕНШУВАТИ
НАПРУЖЕНІСТЬ,
долати конфлікт

В уражених конфліктом суспільствах освіті належить визначальна роль:

- джерело інформації щодо навичок виживання (наприклад, в умовах атак та мінної забрудненості), медичної допомоги, безпечної поведінки, харчування, захисту від насилля, експлуатації;
- фізичний, психосоціальний та когнітивний захист, безпека для здобувачів /-ок освіти та педагогічних працівників/-ць;
- формування і передача цінностей, ідентичності;
- становлення світогляду.

В умовах кризи та нестабільності всі заходи щодо забезпечення доступу до якісної освіти мають бути спрямовані на мінімізацію негативних наслідків та збільшення позитивних впливів, тобто враховувати наявність протиріччя, бути чутливими до конфлікту.

ЩО ТАКЕ ОСВІТА З УРАХУВАННЯМ КОНФЛІКТУ (ОУК)?

- Це концепт реалізації права на освіту й забезпечення інших освітніх потреб людей у період кризи й нестабільності (війна, збройні конфлікти, інші надзвичайні ситуації).
- В основі ОУК – системний підхід до розроблення комплексних заходів, програм для здійснення (відновлення) освіти, який би збільшував її позитивні впливи та мінімізував негативні наслідки.

Освіта з Урахуванням Конфлікту

Розуміння контексту конфлікту, в якому здійснюється освітня діяльність

Аналіз двосторонньої взаємодії між перебігом конфлікту та освітою

Дії, спрямовані на мінімізацію негативних наслідків та максимізація позитивних впливів освіти на конфлікт з огляду на визначені пріоритети

ОУК співвідноситься з іншими концепціями та підходами в освіті, які спрямовані обмежити рушійні сили насильницького конфлікту та сприяти миру в цілому, проте не тотожні з ними.

Миробудування, наприклад, що вживається поряд із поняттям «чутливий до конфлікту» у значенні “укріплення миру”, має інший зміст.

МИРОБУДУВАННЯ

Робота **над конфліктом** (мета – зменшити та пом'якшити основні причини та рушійні сили конфлікту).

Система заходів, орієнтованих на зміцнення механізмів (політичних, соціально-економічних, культурних), що здатні утворювати або підтримувати необхідні умови для стійкого миру.

УРАХУВАННЯ КОНФЛІКТУ

Робота **в контексті конфлікту** (мета – забезпечити доступ до освіти).

Удосконалення існуючих програм, комплексних заходів для забезпечення права на якісну освіту задля уникнення непередбачених негативних наслідків та збільшення позитивних впливів на конфлікт.

Закладає основу для **миротворчої діяльності**

ЯК ЗАСТОСОВУЄТЬСЯ ОУК?

1

На всіх етапах перебігу конфлікту

включаючи латентну його фазу (прихований конфлікт) та фазу реконструкції.

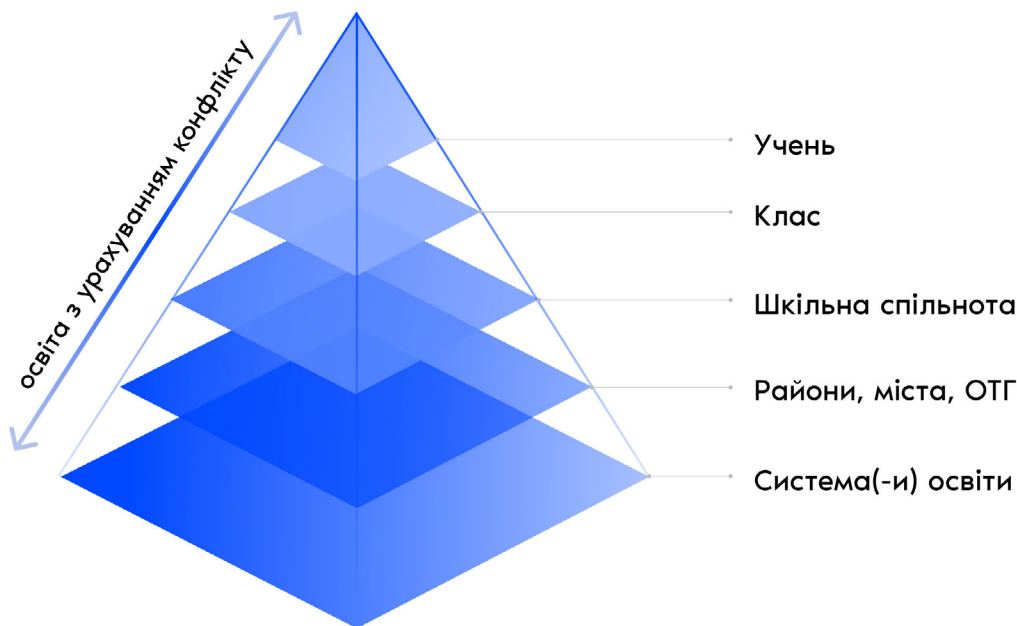
ОУК завжди тримає у фокусі контекст та відображає висновки щодо цілісного аналізу конфлікту (постійно аналізуються підходи стосовно «як» і «що» викладати, яким чином розподіляти доступні ресурси для розвитку освіти, за якими критеріями здійснювати підбір вчителів/-ок, викладачів/-ок тощо у контексті такого аналізу).

Освіта з урахуванням конфлікту

На всіх рівнях освіти

до всіх програм втручання та реагування

- На рівні класу**

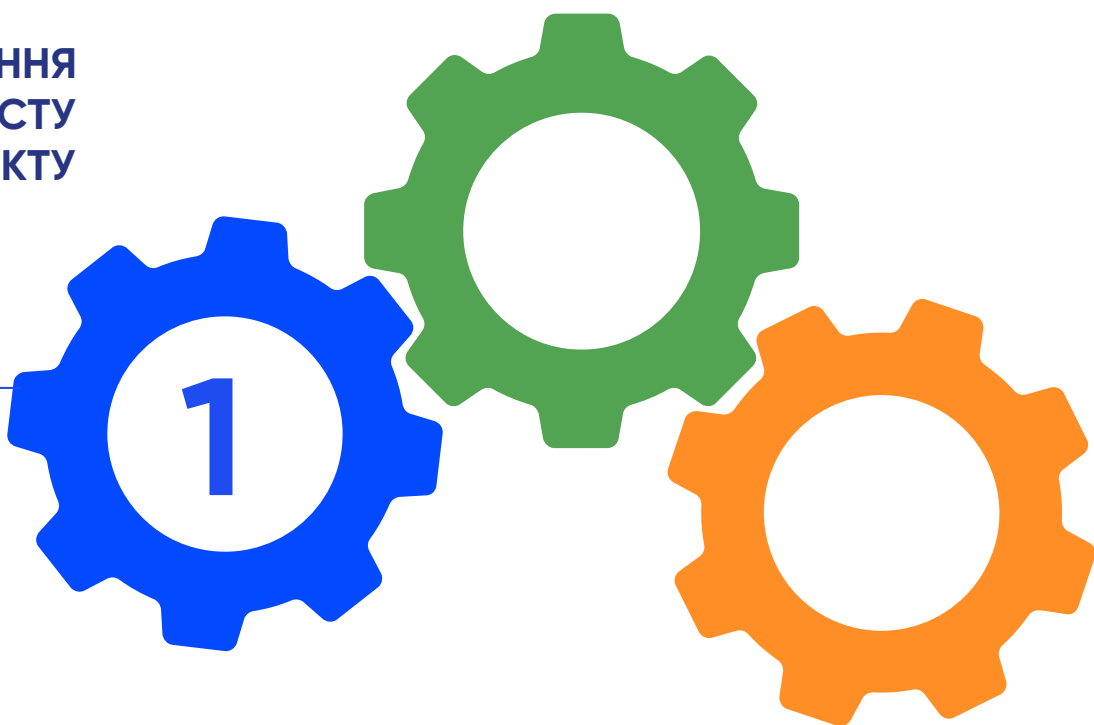
Учитель/-ка може моделювати інклюзивну та толерантну поведінку, спонукати (навчати) дітей з різних груп наслідувати таку поведінку; може провести самодіагностику щодо власної упередженості та намагатися уникати її у своїй діяльності; використовувати позитивне виховання; забезпечити однаковий рівень уваги до учнів з різних груп та їх підтримку (наприклад, дітей ВПО, дітей з особливими освітніми потребами), для дівчаток і хлопчиків, пропагувати рівні можливості.
- На рівні громади**

Можна залучати та відбирати у прозорий спосіб та з активним залученням громади вчителів/-ок – волонтерів/-ок. Навчальні матеріали можна адаптувати шляхом включення зображень і текстів, що підкреслюють різноманітність учнівства. Так само необхідно уникати мілітаризації освітнього контенту та освіти загалом. Громади можуть дотримуватися домовленостей щодо визнання шкіл зонами миру для недопущення нападів, окупації чи вербування дітей і молоді до лав збройних формувань.
- На рівні системи освіти**

Організація і проведення міністерством освіти ефективних інформаційно-просвітницьких кампаній щодо процесів прийняття рішень, освітньої політики, залучення суб'єктів освіти до громадського обговорення та участі. Органи управління, зокрема міністерство, управління/ департаменти освіти можуть підтримувати справедливий розподіл ресурсів, запровадити та просувати політику з недопущення дискримінації (наприклад, щодо учнівства або вчительства на тимчасово окупованих територіях).

ЯКИЙ МЕХАНІЗМ ВПРОВАДЖЕННЯ ОУК?

РОЗУМІННЯ
КОНТЕКСТУ
КОНФЛІКТУ

Першим і визначальним кроком до впровадження освіти з урахуванням конфлікту є розуміння контексту, в якому здійснюється освітня діяльність. Для цього необхідно провести його повний аналіз, враховуючи багатовимірність та різнобічні впливи (від військового протистояння до соціально-політичних розломів суспільства); від безпосередніх наслідків (руйнування, унеможливлення процесу освіти) до опосередкованих впливів (погіршення доступу до освіти окремих суспільних груп в умовах конфлікту – наприклад, дітей з особливими освітніми потребами, дітей з тимчасово окупованих територій тощо).

Це передбачає систематичне вивчення чотирьох ключових компонентів контексту конфлікту:

ПРОФІЛЬ

- Яка історія конфлікту?
- Яку роль відігравала освіта (якщо таке має місце)?
- Які політичні, економічні, соціально-культурні, екологічні та політичні характеристики конфлікту?
- Які характеристики має регіон, що найбільше постраждав від конфлікту?

УЧАСНИКИ

- Які групи беруть участь у конфлікті?
- Які стосунки між групами?
- Що розділяє ці групи?
- Що об'єднує ці групи?
- Які їхні позиції, інтереси та потреби?

ПРИЧИНИ

- Яка проблема («про що» конфлікт)?
- Які основні або структурні причини конфлікту?
- Які приблизні причини або фактори ескалації конфлікту?
- Які тригери або окремі події викликають насильницький конфлікт?

ДИНАМІКА

- Чи загострюється конфлікт у певний період (наприклад, вибори, оголошення результатів виборів, національні свята)?
- Чи існують «вікна можливостей», коли суб'єкти відкладають свої розбіжності та працюють разом (наприклад, реагування на надзвичайну ситуацію)?
- Які конфліктні сценарії можуть виникнути у майбутньому?

Схема "Дерево конфлікту" допоможе визначити чинники конфлікту та розробити стратегію для освіти

Аналіз конфлікту сприяє визначенню тих чинників, які **з'єднують або роз'єднують** людей в умовах конфлікту.

Все те, що допомагає людям зблизитися, - **з'єднувачі** - є можливостями для соціального єднання. Це звичаї, заходи, послуги, які певним чином пов'язують людей і допомагають позитивно створювати та підтримувати соціальну тканину (спільні освітні проекти, батьківські об'єднання / платформи, рівні можливості доступу до освітніх проектів та програм для мешканців з тимчасово окупованих територій тощо).

Розділювачі, навпаки, послаблюють ці зв'язки, що призводить до поділу та руйнування соціальної тканини. **Розділювачем** може бути освіта, що віддає перевагу певному географічному регіону чи етнічній групі (наприклад, освіта, яка не враховує додаткові бар'єри доступу до освіти для дітей і молоді в зонах активних бойових дій; освітня підтримка виключно для дітей та підлітків ВПО, що не поширюється на дітей та підлітків приймаючої громади).

Другий крок - аналіз двосторонньої взаємодії між контекстом конфлікту та освітою.

Аналіз конфлікту дає можливість зрозуміти контекст, в якому опиняються суб'єкти освіти.

Для розроблення комплексу дій/ програми заходів для реалізації / відновлення освіти у зоні конфлікту (кризи) необхідно визначитися: для чого, для кого і які освітні послуги будуть надаватися, хто буде залучений до надання послуг, а також де, коли і в який спосіб вони будуть надаватися.

Для розроблення програми заходів для здійснення освітньої діяльності беруться до уваги такі чинники:

ДЛЯ ЧОГО реалізується програма (призначення/мета):

- що обумовило розроблення програми;
- на задоволення чийх потреб орієнтована програма;
- які зміни передбачено у результаті її реалізації;
- що лежить в основі критеріїв відбору організації-виконавця;
- як місія та цінності організації відповідають потребам цільової аудиторії.

ДЛЯ КОГО ПРОГРАМА (цільова аудиторія):

- яким чином обираються бенефіціари програми;
- які проблеми можуть виникнути з визначенням цільової аудиторії та чим вони обумовлені;
- на які сторони конфлікту зорієнтовані заходи програми;
- хто може користуватися результатами програмних заходів (орендодавці, видавці тощо).

ХТО ЗАЛУЧЕНИЙ до реалізації програми (виконавці):

- який склад виконавців (національність, стать), якою мовою/-ами вони спілкуються;
- яким є співвідношення місцевого/іноземного персоналу або представників тієї чи іншої спільноти;
- як їх було відібрано, чи різнилися критерії відбору у різних місцях;
- яке ставлення до організації, що надає освітні послуги, та до окремих її представників.

ДЕ будуть проводитися заходи (місце реалізації):

- які критерії визначення місця проведення заходів;
- по один чи обидві боки від лінії розмежування будуть проводитися заходи і чому;
- чи передбачено розв'язання спірних питань щодо території, де проводитимуться заходи;
- чи допоможуть заходи, що проводяться у місці дислокації ВПО, їх інтеграції у місцеву громаду.

ЯКІ ПОСЛУГИ будуть надаватися в рамках програми:

- які конкретно ресурси будуть надані (фінанси, освітні послуги, транспортні засоби тощо);
- які ресурси найбільш релевантні обставинам;
- якою мовою буде здійснюватися комунікація

ЯКИМ ЧИНОМ (у який спосіб) буде реалізовано програму:

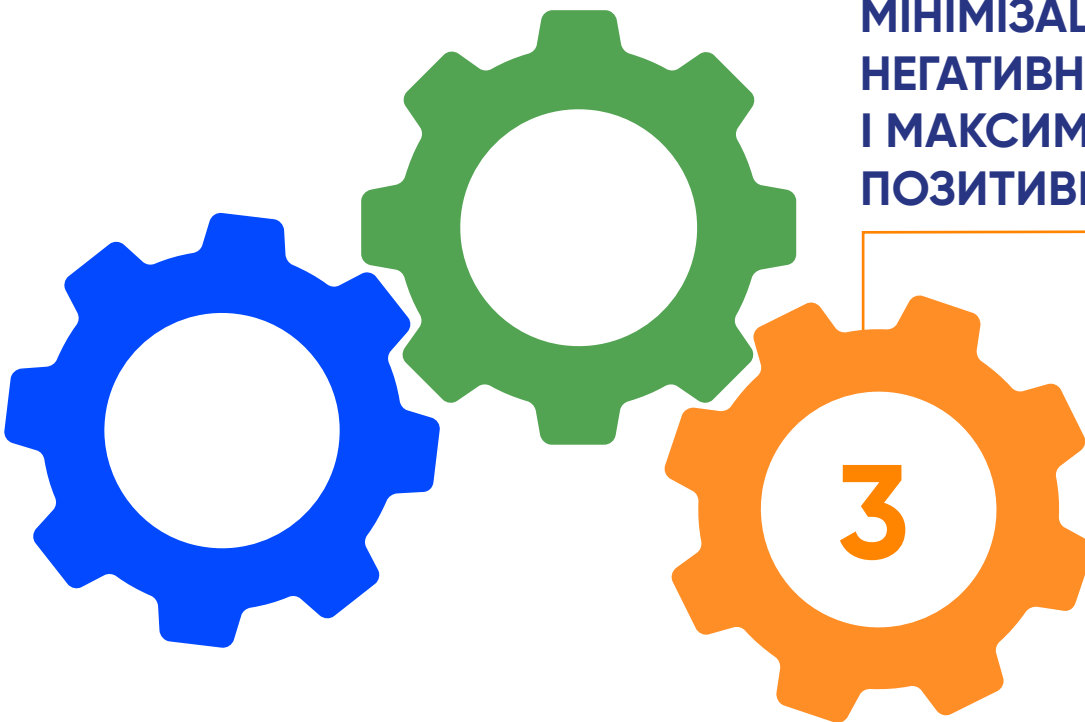
- яким буде механізм реалізації програми;
- як будуть прийматися рішення у громаді, хто буде брати участь від громади у їх прийнятті;
- чи визначено поведінкові стандарти для місцевого персоналу та іноземних співробітників.

КОЛИ будуть реалізовуватися заходи програми:

- як визначається доцільність часу проведення заходів програми та їх тривалість;
- як довго може тривати програма;
- чи передбачено зміну термінів реалізації заходів;
- чи корелюється програма з національною системою освіти;
- чи враховано національні культурні особливості (свята) під час реалізації програми.

Програма з реалізації освіти, розроблена на основі результатів аналізу конфлікту, допомагає задовольнити потреби цільових груп, врахувати усі фактори, що сприятимуть зниженню напруженості у зоні конфлікту, та виробити відповідні стратегії розвитку освіти з довготривалою перспективою.

МІНІМІЗАЦІЯ НЕГАТИВНИХ НАСЛІДКІВ І МАКСИМІЗАЦІЯ ПОЗИТИВНИХ ВПЛИВІВ

Третій крок – дії, спрямовані на мінімізацію негативних наслідків та максимізацію позитивних впливів освіти на конфлікт з огляду на визначені пріоритети.

Програма заходів – це конкретні дії, що розробляються для уможливлення освіти в умовах кризи і нестабільності, спричинених насильницьким конфліктом. Вона спирається на Мінімальні стандарти освіти: Готовність. Реагування. Відновлення, розроблені представниками Міжвідомчої мережі з питань освіти у надзвичайних ситуаціях (далі – [Мінімальні стандарти INEE](#))

Мінімальні стандарти INEE – це основа для більш ефективного вирішення існуючих проблем, зниження вразливості населення та підвищення потенціалу в питаннях готовності усієї галузі освіти реагувати на виклики в умовах надзвичайних ситуацій та конфліктів.

Постраждале населення має право на гідне життя

– основоположний принцип Стандартів, які відображають мінімальний рівень доступу до освіти, що має бути досягнутий в результаті надання допомоги.

Стандарти закладають єдине підґрунтя дій і сприяють виробленню різними зацікавленими сторонами єдиних завдань, в тому числі членами уряду, представниками місцевих громад та міжнародних організацій, а також допомагають:

- забезпечити участь громад у розробленні й реалізації програм з моменту виникнення надзвичайної ситуації аж до подолання кризи;
- краще оцінювати ситуацію у галузі освіти, здійснювати координацію учасників програми та коригування процесу навчання;
- зміцнювати національні освітні системи;
- робити внесок в удосконалення освітніх послуг;

- здійснювати моніторинг і оцінку освітньої діяльності з моменту виникнення надзвичайної ситуації аж до відновлення і розвитку;
- підвищувати потенціал і нарощувати знання й навички у процесі реалізації високоякісних освітніх програм;
- спрямовувати донорські інвестиції в освітній сектор.

Мінімальні стандарти INEE також є ключовим інструментом підзвітності для осіб, які надають освітні послуги. Донорські організації все частіше застосовують ці стандарти як рамкову основу, що визначає якість і відповідальність під час реалізації ними освітніх проєктів.

Мінімальні стандарти INEE поділяються на п'ять основних розділів (сфер):

1 **Основоположні стандарти** є базовими для решти стандартів і повинні застосовуватися для забезпечення комплексного якісного підходу для їх досягнення. Особлива увага приділяється необхідності правильного діагностування ситуації на всіх стадіях реалізації програми для найкращого розуміння контексту та відповідного застосування стандартів з інших сфер.

2 **Доступність та освітнє середовище**

Стандарти охоплюють питання доступу до безпечних та релевантних можливостей для навчання. Йдеться про важливість взаємозв'язку освіти з іншими секторами, такими як охорона здоров'я, забезпечення водопостачання та санітарії, харчування та житла, що сприяє підвищенню безпеки, впевненості, а також фізичному, когнітивному та психологічному благополуччю.

4 **Педагоги та інші працівники сфери освіти**

Блок стандартів охоплює питання підтримки та управління персоналом у сфері освіти: все, що стосується педагогічних працівників та персоналу – критерії відбору, умови праці, принципи управління, заохочення-винагороди, підтримка тощо.

3 **Технології викладання і навчання**

Стандарти висвітлюють найважливіші елементи, які сприяють ефективності викладання та навчання, включаючи навчальні програми, підготовку, професійний розвиток та підтримку вчителів, методи навчання та оцінку результатів навчання.

5 **Освітня політика**

Стандарти фокусуються на розробці освітньої політики, її плануванні та реалізації.

МАПА МІНІМАЛЬНИХ СТАНДАРТІВ ОСВІТИ: ГОТОВНІСТЬ, РЕАГУВАННЯ, ВІДНОВЛЕННЯ

Сфера 1: ОСНОВОПОЛОЖНІ СТАНДАРТИ

СТАНДАРТ 1: Аналіз впливу надзвичайної ситуації на освіту	СТАНДАРТ 2: Участь громади	СТАНДАРТ 3: Координація	
<p>1) оцінка потреб – своєчасна, комплексна, прозора оцінка надзвичайної ситуації з точки зору потреб освіти, що здійснюється із широким залученням зацікавлених сторін;</p> <p>2) стратегії реагування – інклюзивні стратегії реагування освіти включають чіткий опис: контексту, перешкод щодо реалізації права на освіту, шляхів подолання цих перешкод;</p> <p>3) моніторинг – регулярний моніторинг заходів з реагування у галузі освіти та освітніх потреб постраждалого населення, що змінюються;</p> <p>4) оцінювання заходів реагування – систематична та неупереджена оцінка щодо удосконалення заходів з реагування у галузі освіти та забезпечення підзвітності.</p>	<p>1) участь – члени громади та учасники освітнього процесу прозоро, без дискримінації та активно долучаються до процесів аналізу, планування, розробки, впровадження, моніторингу та оцінки відповідних реагувань у галузі освіти (на рівні класу, закладу, громади)</p> <p>2) ресурси – ресурси громад визначаються, мобілізуються та використовуються для реалізації освітніх можливостей та потреб відповідно до віку дітей</p>	<p>механізми координації освіти забезпечують і допомагають зацікавленим сторонам проводити діяльність із забезпечення доступності та безперервності якісної освіти</p>	
Сфера 2: ДОСТУПНІСТЬ ТА ОСВІТНЄ СЕРЕДОВИЩЕ	Сфера 3: ТЕХНОЛОГІЇ ВИКЛАДАННЯ І НАВЧАННЯ	Сфера 4: ПЕДАГОГИ ТА ІНШІ ПРАЦІВНИКИ/-ЦІ СФЕРИ ОСВІТИ	Сфера 5: ОСВІТНЯ ПОЛІТИКА
<p>Стандарт 1: Рівний доступ – кожна людина має право на якісні та доступні освітні послуги</p>	<p>Стандарт 1: Навчальний план – формальна та неформальна освіта здійснюється на основі навчальних планів, що враховують культурні, соціальні, мовні та інші особливості місцевих контекстів та потреб дітей</p>	<p>Стандарт 1: Прийом на роботу та/ або конкурсний відбір – педагоги та інші працівники/-ці сфери освіти належної кваліфікації приймаються на роботу в достатній кількості на основі загального та прозорого процесу, заснованого на критеріях різноманітності та рівності</p>	<p>Стандарт 1: Розроблення освітніх програм / освітньої політики (законів) – органи освіти (на різних рівнях) розглядають безперервність та відновлення якісної освіти, включаючи вільний та інклюзивний доступ до дошкільної та шкільної освіти як пріоритет</p>
<p>Стандарт 2: Захист та благополуччя – освітнє середовище є безпечним, захищеним, що забезпечує фізичне та психосоціальне благополуччя дітей, педагогів та інших працівників/-ць сфери освіти</p>	<p>Стандарт 2: Підготовка кадрів, професійний розвиток і підтримка – педагоги та інші працівники/-ці сфери освіти проходять періодичне, належне та структуроване навчання (підвищення кваліфікації) відповідно до потреб та обставин</p>	<p>Стандарт 2: Умови праці – педагоги та інші працівники/-ці сфери освіти працюють у чітко визначених умовах та отримують адекватну винагороду (оплату праці)</p>	<p>Стандарт 2: Планування та реалізація – діяльність освітньої галузі здійснюється відповідно до міжнародної і національної освітньої політики, законів, стандартів та планів, а також освітніх потреб дітей постраждалого населення</p>
<p>Стандарт 3: Середовище та послуги – заклади освіти сприяють безпеці та добробуту дітей, педагогів та інших працівників/-ць сфери освіти, і пов'язані з послугами охорони здоров'я, харчування, психосоціальної підтримки та захисту</p>	<p>Стандарт 3: Методика викладання та навчання – методи і технології навчання на основі життєвих навичок, орієнтовані на потреби дитини і забезпечують її активну участь та інклюзивну освіту</p>	<p>Стандарт 3: Підтримка і управління – механізми управління та підтримки педагогів та інших працівників/-ць сфери освіти функціонують ефективно</p>	
	<p>Стандарт 4: Оцінювання результатів навчання учнівства. Для оцінки та підтвердження результатів навчання використовуються належні методи</p>		

Стандарти усіх розділів пов'язані між собою таким чином, щоб забезпечити повне уявлення про те, як сприяти підвищенню якості освітньої підготовки, адекватному реагуванню на ситуацію та ефективному проведенню відновлюваних робіт, уможливлючи доступ до освіти – безпечних та релевантних можливостей і підзвітності освітніх послуг.

Стратегії забезпечення і підтримки освіти в умовах конфлікту за стандартами Міжвідомчої мережі з освіти в надзвичайних ситуаціях (INEE)

Розроблення будь-якої стратегії освіти в умовах конфлікту повинна відображати результати і висновки аналізу конфлікту.

Коли визначено взаємозв'язок між перешкодами до досягнення стандартів і контекстом конфлікту, час перейти до розроблення чутливих до конфлікту рішень. Оскільки перебіг конфлікту змінюється з часом, можуть відбуватись ескалації, чи навпаки – «заморожування», освітні рішення мають відбивати новий контекст, щоб і надалі підтримувати доступ до якісної освіти, відстежувати можливі негативні наслідки освіти на конфлікт і сприяти позитивним впливам.

Водночас, попри докладені зусилля, стратегія може не мати успішної реалізації. Важливо пам'ятати, що чіткого переліку «рецептів» стратегій або політики не існує.

Саме тому, здійснюючи освітню діяльність, важливо завжди пам'ятати про контекст (який змінюється) і враховувати висновки аналізу конфлікту.

Процес розроблення стратегій та рішень у сфері освіти, що є чутливими до конфлікту, це завжди процес міркування, генерування думок щодо реалізації формальної і неформальної освіти з урахуванням конфлікту для всіх її учасників – від дошкілля до вищої школи. Нижче наведені приклади такого процесу.

ЯК ЗАБЕЗПЕЧИТИ РІВНИЙ ДОСТУП ДО ОСВІТИ, ЗГІДНО З МІНІМАЛЬНИМИ СТАНДАРТАМИ INEE?

Відповідно до Стандарту 1

(Сфера 2: «Доступність та освітнє середовище») *кожна людина має право на якісні та доступні освітні послуги.*

Кейс 1.

Проблема:

За результатами дослідження Української Гельсінської спілки з прав людини «Освітнє поле на тимчасово окупованих територіях України (2014–2019 рр.)» за роки окупації 117 тисяч учнів і учениць не отримали документів про здобуття середньої освіти українського зразка, отже, вони не можуть переїхати на підконтрольну Україні територію і працевлаштуватися. З 1 мільйона дітей, що мешкають на ТОТ, понад 450 тисяч дітей шкільного віку – це 10% від загальної кількості учнів/-ць в Україні. В окупованому Донбасі українську мову вивчали лише 2% учнів, а в Криму – 0,2%, тобто 249 дітей із 200 700 учнів/-ць. Пріоритетним завданням для МОН України стало розроблення і запровадження стратегії щодо дітей і молоді з ТОТ, спрямованої на їх реінтеграцію та забезпечення їхніх освітніх потреб.

Рішення:

Розроблено механізм здобуття української освіти для учнів/-ць з Криму та непідконтрольних територій Донецької й Луганської областей, за яким вони можуть продовжити навчання на підконтрольній території за всіма наявними формами. Йдеться про їх зарахування на екстернатну або дистанційну форму навчання, визначення базових шкіл та освітньої інтернет-платформи Доступна освіта для забезпечення рівного доступу до якісної освіти, розроблення спрощених процедур отримання документу про середню освіту через Освітні Центри «Донбас-Україна», «Крим-Україна», алгоритму зарахування на навчання, складання державної атестації та особливостей проведення ЗНО, покрокові інструкції, зокрема аудіо- та відео-, створено ролики соціальної реклами, організовано роботу «гарячих ліній» тощо. За результатами такої стратегії кількість жителів тимчасово окупованих територій Криму та Донбасу, що вступили до українських вишів, зросла вдвічі з 2016 року, хоч загальна цифра залишалась невеликою.

Адаптація до нового контексту конфлікту:

З початком повномасштабного російського вторгнення МОН України розробило інструкцію для батьків учнів, які перебувають на тимчасово окупованих територіях, аби ті могли продовжити навчання та отримати документи про освіту, пройти оцінювання відповідно до рекомендацій МОН (затверджених наказом від 1 квітня 2022 р. № 290)

Які питання (орієнтовно) можуть бути маркерами для успішної стратегії щодо зазначеного стандарту?

- Жодній особі чи соціальній групі не відмовляють у доступі до освіти і можливостей для навчання через дискримінаційну політику
- Освітні установи та приміщення є доступними для всіх, зокрема для внутрішньо переміщених дітей, а також тих, хто розмовляє мовами меншин
- Перешкоди до зарахування у заклади освіти, як-от відсутність документів, відмова визнати диплом або атестат, плата за навчання чи інші вимоги належним чином усунено
- Існує процес перевірки та підтвердження академічної успішності (атестати, екзамени, сертифікати про завершення навчання) в інших країнах
- Учні мають можливість вступити (чи повернутися) у формальну систему освіти якнайшвидше після перерви, спричиненої конфліктом
- Освітні послуги для постраждалого населення однаковою мірою надаються для внутрішньо переміщених осіб, біженців та мешканців приймаючих громад
- Скарги та претензії будь-якої групи стосовно доступу до освіти належним чином враховуються в аналізі конфлікту та у стратегії реагування
- Програми демобілізації, роззброєння та реінтеграції визнають пріоритетність навчання та психосоціальної підтримки для колишніх учасників бойових дій
- Освіта відповідає потребам громади, зокрема, вона допомагає учням опанувати навички для виходу на ринок праці

ЯК ЗАБЕЗПЕЧИТИ ЗАХИСТ ТА БЛАГОПОЛУЧЧЯ ЗГІДНО З МІНІМАЛЬНИМИ СТАНДАРТАМИ INEE?

Відповідно до Стандарту 2

(Сфера 2: «Доступність та освітнє середовище») освітнє середовище є безпечним, захищеним і таким, що забезпечує психосоціальне благополуччя дітей, педагогів й інших працівників /-ць сфери освіти

Відвідування школи в умовах конфлікту, може сприяти благополуччю дітей завдяки дотриманню кодексів поведінки, функціонуванню соціальних служб (система переадресації) та підтримки відчуття нормальності посеред хаосу.

Кейс 2.

Протягом 2016–2017 років в Україні за ініціативи Європейського Союзу (ЄС) Дитячого фонду ООН (ЮНІСЕФ) спільно з МОН України реалізовувався проєкт «Вчимося жити разом». Мета – розвиток життєвих навичок і надання психологічної та соціальної підтримки дітям і підліткам, які постраждали внаслідок збройної агресії Росії проти України. Регіони – Донецька, Луганська, Харківська, Дніпропетровська та Запорізька області, в яких мешкало найбільше дітей, переміщених із зони конфлікту.

У 2017–2018 роках проєкт упроваджувався на всій території України, оскільки діти ВПО проживали і в інших областях, що забезпечило більшу інклюзивність освітньої ініціативи. З метою підготовки педагогічних працівників/-ць було розроблено онлайн курс «Вчимося жити разом».

Адаптація до сучасного контексту:

В умовах повномасштабної війни та значного збільшення кількості дітей ВПО на всій території України, а також збільшення кількості переміщених вчителів/-ок, видається доцільним розвивати додаткові ініціативи, що сприяють різнобічній підтримці дітей ВПО та забезпечують їх інтеграцію в нових громадах та освітніх середовищах. На додаток можливим продовженням було б створення системи підтримки переміщених учителів/-ок, що включає психологічну та професійну підтримку їх на всій території України, особливо з навичок інклюзивної освіти, надання психосоціальної підтримки учнівству та використання навичок викладання, чутливого до конфлікту.

Кейс 2.

Які питання (орієнтовно) можуть бути маркерами для успішної стратегії щодо зазначеного стандарту?

- Освітнє середовище не містить загрози для учнів, вчителів та інших працівників/-ць сфери освіти
- Педагоги та інші працівники/-ці закладу освіти знають про динаміку конфлікту, усвідомлюють власну упередженість та володіють навичками і знаннями, необхідними для створення безпечного освітнього середовища
- Маршрути підходів до закладу освіти, пункти водопостачання та вбиральні є безпечними, захищеними і доступними для всіх
- Освітнє середовище вільне від військових, захищене від збройних атак і не використовується у політичних/ військових цілях
- Громада діє в інтересах забезпечення безпеки і захисту учнівства, вчительства та іншого персоналу закладу освіти
- Механізми побудови комунікації дозволяють учням/-цям, батькам, членам громади, вчителю та іншим працівникам/-ям інформувати про загрози фізичній безпеці, психосоціальному благополуччю та недотримання педагогічним працівником/-цею кодексів поведінки
- Реакція передбачає навчання персоналу та учнівства засобам захисту і безпеки

ДІЯТИ з метою забезпечення і підтримки освіти в умовах конфлікту означає розробляти, реалізовувати, контролювати та оцінювати програму заходів з реалізації освітньої діяльності та освітню політику таким чином, щоб вони не посилювали конфлікт, а сприяли миру

ВПРОВАДЖЕННЮ МІНІМАЛЬНИХ СТАНДАРТІВ INEE ТА ПОГЛИБЛЕННЮ ЇХНЬОГО ЗМІСТУ СПРИЯЮТЬ КЕРІВНІ ПРИНЦИПИ INEE ЩОДО ІНТЕГРАЦІЇ ЧУТЛИВОСТІ ДО КОНФЛІКТІВ В ОСВІТНЮ ПОЛІТИКУ ТА ПРОГРАМИ.

НЕ НАШКОДИТИ

Освітні заходи в умовах впливу конфлікту і нестабільності не є нейтральними: вони можуть зменшувати або збільшувати ризик конфлікту. Слід забезпечити, щоб:

- пріоритети політики, плани та програми ґрунтувалися на всебічному аналізі конфлікту
- надавачі освітніх послуг застосовували до програм принципи врахування впливу конфліктів
- не практикувалося навмисного надання одній групі переваг над іншими;
- освіта не була об'єктом маніпуляцій з метою заохочення до ізоляції та ненависті
- освіта не відображала гендерну та соціальну нерівність
- освітні програми брали до уваги багатоманітні місцеві пріоритети та враховували конкретні умови
- пріоритет надавався участі населення

ПРІОРИТЕТ ЗАПОБІГАННЮ

- захищати вчительство та учнівство від нападів та вербування до збройних угруповань
- захищати заклади освіти від нападів
- зосередитися на безпеці учнівства і вчительства
- підтримувати політику захисту дівчат і хлопців, молодих жінок і чоловіків від насильства і експлуатації
- забезпечити альтернативну освіту, зокрема навчання навичок безпеки життєдіяльності та навичок, необхідних для працевлаштування;
- проводити просвітницьку роботу щодо небезпек,
- підвищувати рівень підготовленості до надзвичайних ситуацій шляхом зменшення ризиків конфліктів

ОЦІНЮВАТИ

Провести аналіз або оцінку освіти та конфлікту аби визначити:

- як конфлікт впливає на освіту;
 - як освіта може сприяти конфлікту;
 - як освіта може послабити динаміку конфлікту;
 - загальний статус конфлікту чи ризик його, історичні зв'язки між освітою і конфліктом
- Важливе значення мають деталі: що, чому, хто, ким, коли, де і як

СПРИЯТИ РІВНОСТІ ТА СПРАВЕДЛИВОСТІ

Гармонійному розвитку дитини як громадянина

- заохочувати справедливий розподіл послуг по самотніх групах (етнічних, релігійних, географічних, гендерних)
- уникати створення осередків ізоляції та маргіналізації.
- зосередитися на реінтеграції дітей та молоді, що не відвідують школу
- забезпечити викладання і навчання з використанням відповідних педагогічних методик, навчальних програм і матеріалів, у яких відсутні гендерні та соціальні забобони й які спрямовані на розвиток компетенцій відповідального громадянства, трансформації конфліктів і стійкості
- забезпечити психосоціальний захист дітей
- залучати батьків, громади, громадянське суспільство і місцевих лідерів.

СТАБІЛІЗУВАТИ, ВІДНОВИТИ або ПОБУДУВАТИ систему освіти

Зміцнити інституційні системи, кадровий потенціал і компетенції.

- посилити процес забезпечення педагогічними кадрами (зокрема викладачами-методистами) та їхньої підготовки
- зміцнити інформаційно-управлінську систему підвищення кваліфікації викладачів/-ок, інформаційно-управлінську систему управління освітою та систему оплати праці
- забезпечити достатню кількість підготовлених викладачів/-ок, які відображають різноманітність (різних етнічних і релігійних груп, ґендерний склад)
- забезпечити безпечну, актуальну, неперервну освіту дітей та молоді згідно з національними пріоритетами.
- заохочувати справедливість, прозорість і підзвітність.
- заохочувати справедливий розподіл послуг по самотніх групах (етнічних, релігійних, географічних, ґендерних).
- уникати створення осередків ізоляції та маргіналізації.
- зосередитися на реінтеграції дітей та молоді, що не відвідують школу.

ПАРТНЕРИ повинні діяти швидко, реагувати на зміни та надавати підтримку не лише у короткостроковій перспективі

- розробити гнучкі механізми фінансування освіти, здатні адаптуватися до непередбачуваних обставин
- бути готовими до коригування програм допомоги для усунення негативного впливу на контекст і посилення внеску в досягнення миру
- реагувати на зміни умов на місцях (переміщення населення чи напади)
- координувати роботу з відповідними структурами у галузі освіти
- урахувати національні пріоритети та спільно розробити стратегії виходу для переходу від екстрених заходів у галузі освіти до довгострокового розвитку систем освіти
- забезпечити дотримання існуючих зобов'язань
- визначити зв'язки між освітою, цілями розвитку, державотворенням і безпекою.

Довідниковим інструментом для політиків, дослідників і фахівців, які працюють у конфліктних та нестабільних ситуаціях над виробленням стратегій забезпечення доступу до освіти, є **Настанови INEE – рекомендації** щодо застосування Мінімальних стандартів.

Думки авторів, висловлені в цій публікації, не обов'язково відображають політику та погляди ЮНІСЕФ та/чи Європейського Союзу.

Позначення, використані в цій публікації, та подання матеріалу не означають, що з боку ЮНІСЕФ висловлюється будь-яка думка щодо правового статусу будь-якої країни або території, її органів влади або щодо визначення її кордонів.

